

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
Eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Eesti keele osakond

Liina Allik

KES-RELATIIVLAUSED EESTI KIRJAKEELES

Bakalaureusetöö

Juhendaja professor Renate Pajusalu

TARTU 2013

Sisukord

Sisukord.....	2
Sissejuhatus.....	3
1. Relatiivlause	5
1.1. Restriktiivsus	6
1.2. Välispõhjalised relatiivlauseid	9
1.3. Relatiivse kõrvallause vorm	10
1.4. Relatiivlauseite käsitlused eesti keeles	11
2. Kes-relatiivlauseite vormilised ja semantilised omadused	13
2.1. Materjal, meetod ja töö ülesehitus	13
2.2. Relatiivlause põhja struktuur	14
2.3. Relatiivlause põhja süntaktiline funktsioon.....	16
2.4. Restriktiivsus ja selle seos lause vormiliste elementidega	20
2.5. Relatiivlauseite funktsioonid soome ja eesti keeles.....	22
Kokkuvõte	26
Kirjandus	28
Relative clauses in written Estonian. Summary	29
Lisa.....	30

Sissejuhatus

Käesoleva bakalaureusetöö uurib relatiivpronoomeniga *kes*-algavaid relatiivlauseid tänapäeva kirjakeeles ning töö kuulub süntaksi valdkonda.

Bakalaureusetöö ülesandeks on läbi korpuselauseste välja selgitada, millised on isikuviietlist nimisõnafraasi laiendavate relatiivlauseste vormilised ja semantilised omadused, näiteks missugused erinevad korrelaadid võivad esineda pealausestes ning milline on relatiivlause põhja süntaktiline funktsioon. Töö eesmärgiks on uurida ka relatiivlauseste funktsioone, see tähendab seda, mida kirjutaja relatiivlausega teha on tahtnud.

Empiirilise materjali kogumiseks on kasutatud Tartu ülikooli eesti keele tasakaalus korpus, mille koostisosadeks on 5 miljonit sõna ajalehetekste, 5 miljonit sõna ilukirjandust ning 5 miljonit sõna teadustekste.

Otsingusõnadeks olid vastavalt *kes*, *kelle* ja *keda*, ning igauhest võtsin analüüsimaterjaliks esimesed sada lauset. Need laused viisin üle Exceli tabelisse ning analüüsimisel jätsin vahele kokku 40 lauset, mis ei olnud relatiivlauseid. Nende hulgas oli nii küsi- kui ka komplementlauseid, samuti selliseid, kus otsitava sõnal oli lõpus *-gi* liide. Analüüsitavaid lauseid on töös seega 255.

Kõik näited, mis töös on esitatud, on võetud selle bakalaureusetöö empiirilisest materjalist. Erandiks on näide (2), mis võetud EKGst, põhjusel, et see bakalaureusetöö selliseid lauseid ei käsitle, kuid see on üks oluline osa relatiivlausestest.

Probleemid, mis teevad relatiivlauseste uurimise huvitavaks, on restriktiivsus, põhja struktuur ja korrelaadi olemasolu, relatiivlause funktsioonid keelekasutuses ning ka relatiivpronoomeni valiku põhimõtted. Neist viimast aga käesolev bakalaureusetöö ei käsitle.

Relatiivlauseid, eriti aga relatiivlausete restriktiivsust pole eesti keeles väga palju uuritud, kuid mõned käsitlused on Mati Eretil ja Liina Lindströmil. Neist on ka käesolevas bakalaureusetöös põgusalt räägitud.

1. Relatiivlause

Avery D. Andrews järgi on relatiivlause kõrvallause, mis viitab NP-le, täpsustades peasõnafraasi, mis on relatiivlausega kirjeldatud. (Andrews 2007: 206)

Relatiivlused on kõrvallused, mille pronoomenist või adverbist sidend on korrelaadi vahendusel või ilma selleta viiteseoses a) pealause nimisõna(fraasi)ga või kvantorifraasiga, misjuhul on relatiivlused käsitatavad kui atribuutlused või hoopis b) substantsiaalselt mõtestatud pealausega tervikuna. (EKG II 1993: 311)

Kui tavaliselt on osalause terminit kasutatud ingliskeelse termini *clause* vastena, siis Mati Erelt (Erelt 2004) on pakkunud välja, et osalausele oleks mõttekam jätta tema tavapärase tähendus ja kuid komplekslause jaoks oleks hea mugandada üldisem termin *clause* eesti keelde *klausi* kujul (Erelt 2004: 401). Seega oleks ka käesolevas bakalaureusetöö sobiv kasutada termini *relatiivlause* kõrval ka terminit *relatiivklausi*.

- (1) Kõik on täpselt samasugused pintsakuvargad nagu **too**, kes su pintsaku ära pätsas.

Näites (1) on toodud tüüpiline lause, kus relatiivklausi laiendab põhisõna, mis on predikatiivi funktsioonis. Siin ja edaspidigi on näitelausetes põhjaks olev NP paksus kirjas ning relatiivlause sidend kursiivis.

Relatiivlause sidendiks võivad olla pronoomenid *kes*, *mis*, *kumb* mingis käändes või siis koos kaassõnaga, vähem on olukordi, kus kasutatakse pronoomeni *mis* ja kaassõna liitsõnaks kujunenud ühendid *mispoolest*, *misläbi* jne. Lisaks võidakse veel kasutada pronoomeneid *milline* ja *missugune* ning proadverbid *kuhu*, *kus*, *millal*. (Erelt 2004: 407-408)

Korrelaat on asendusfunktsiooni täitev sõna või fraas, millega kõrvallause sidend või kõrvallause tervikuna on viiteseoses (EKG 1993: 281). Korrelaadiks lausetes on tavapärastel demonstratiivpronoomenid, adjektiiv

ainus, superlatiivid, järgarvud, aga ka üldistudkvantorid *kõik* ja *iga*. (Erelt 2004: 405)

See, kas kõrvallause öeldis on ainsuses või mitmuses, sõltub subjektina toimivate sidendite *kes* ja *mis* korral oleneb selle nimisõna või nimisõnafraasi arvust, millega sidend on viiteseoses. Kui nimisõna või -fraas on mitmuses, on ka öeldisverb mitmuses ning nimisõna(fraasi) ainsuslikkuse puhul on ka öeldis samas vormis. Kvantorifraasi põhi ütleb ära öeldise mitmusevormi, kui see iseloomustab aine kogust või ühe tervikuna käsitatavat objektihulka. (EKG 1993: 312)

Kui relatiivklause sidend on viiteseoses kogu pealausega, siis see sidend väljendab pealause sisu ja viib selle omakorda pealauseesse. Sellised laused aga vastanduvad ülejäänud kõrvallause tüüpidele, kus korrelaat kannab kõrvallause sisu pealauseesse. Nende lausete sidenditeks on kas relatiivpronoomen *mis* mingis käändes või koos kaassõnaga, ka liitsõnaks kujunenud ühendid (*mille juures – misjuures*), proadverb *kusjuures* või hoopis demonstratiivpronoomenid *missugune*, *milline* atribuudina abstraktpronoomeni juures, mis ütleb, mida pealause väljendatakse. Seejuures viimaseid kasutatakse peamiselt restriktiivsetes lausetes. (EKG 1993: 315, Erelt 2004: 409)

Näites (2) on toodud proadverbiga lause:

- (2) Huvitav on väikese seltskonnaga matkata jalgsi, *kusjuures* ööbitakse telkides.

1.1. Restriktiivsus

Relatiivlauseid on kaht tüüpi: restriktiivsed ning mitterestriktiivsed.

Relatiivlause sidend on korrelaadi abil viiteseoses pealause selle substantiivi(fraasi) või kvantorifraasi ehk põhjaga, millega korrelaat on atribuutsiooni- või predikatsiooniseoses. Restriktiivsetes lausetes on korrelaat abivahend, millega klassifitseeritakse või identifitseeritakse vastava sõna

või fraasiga väljendatud. See võib pealausest ka puududa, kuid selle võib sinna alati lisada ning lause tähendus sellest ei muutu. (EKG 1993: 313, Erelt 2004: 405)

- (3) Suureneb ka **inimeste** arv, *kellel* on puudu vaid üksikud (1-5) hambad. → Suureneb ka **nende** **inimeste** arv, *kellel* on puudu vaid üksikud (1-5) hambad.

Lause (3) on näide restriktiivsest lausest, kus esimeses, algupärase lauses korrelaatpronoomen puudub ning teise on see lisatud pronoomenina *nende*. See näitab, et lause tähendus restriktiivsete lausete puhul ei olene korrelaadi olemasolust või selle puudumisest, sest taolisel juhul ei tule lausesse pronoomeni lisandumisel uut infot või lause ei saa uut tähendust.

Restriktiivsete relatiivklauside juures on tähtis ka kõrvallause asend põhisõna suhtes. Välispõhjaga relatiivlauseteks nimetatakse selliseid, kus põhisõna asetseb kõrvallausest väljas. Kui relatiivse funktsiooniga kõrvallause välispõhjaga relatiivlauses järgneb põhisõnale, siis sellisel juhul on tegemist postnominaalse välispõhjalise relatiivlausega. (Eesti keeles näiteks *Hunt, kes pures lammast*). Prenominaalseks välispõhjaliseks relatiivlauseks, mida käesolevas töös küll käsitletud ei ole, saab aga lugeda sellise klausli, kus kõrvallause eelneb põhisõnale. (Näiteks *Lammast purev hunt*). Kui aga peasõna on relatiivse kõrvallause sees, siis neid lauseid nimetatakse sisepõhjaga relatiivlauseteks ning nende puhul ei ole põhisõna võimalik selgelt eristada ning see võib esineda ka pealtnäha pealause kujul või saada endale hoopis kõrvallause tunnuseid. (Keenan 1985: 142-143)

Mitterestriktiivsed ehk apositiivsed on sellised relatiivlused, mis ei liigita ega identifitseeri midagi, ainult väidavad midagi referendi kohta, sealjuures ei saa sellises lauses olla korrelaati. Mitterestriktiivse lause saab asendada iseseisva lausega, sealjuures asendub relatiivpronoomen vastava demonstratiivpronoomeni ja/või mitterestriktiivse põhisõnaga. Enamjaolt on mitterestriktiivne relatiivlause kõrvallause, mille sindend on enamasti viiteseoses nime ja personaalpronoomenitega, kuna nende ülesandeks on konkreetse referendi nimetamine ja relatiivlausel pole, mida liigitada. Seejuures artiklilaadset määratlejat, nagu on restriktiivsetes lausetes, siin olla ei saa, sest põhi on määratud ja selletõttu võib mitterestriktiivne

relatiivlause laiendada isikulist asesõna või pärisnime. (EKG II 1993: 313, Erelt 2004: 405-406)

- (4) Eraldi võttes pole veel keegi mitte midagi, aga treeneri sõnul on nad **tublid noored mehed**, *kellel* on perspektiivi.

Näide (4) on mitterestriktiivne relatiivklaus, kus pealauses korrelaat puudub ning kõrvallause vaid ütleb peasõnafraasi kohta midagi. Samuti võib kõrvallause asemel kirjutada selle info uue lausega, sidend sellisel juhul tuleb asendada pronoomeniga. Näiteks „*Eraldi võttes pole veel keegi mitte midagi, aga treeneri sõnul on nad tublid noored mehed. Neil on perspektiivi*“.

Restriktiivseid ja mitterestriktiivseid relatiivlauseid on uuritud Tomoko Ishizuka artiklis (Ishizuka 2008), mis vaatleb restriktiivseid ja mitterestriktiivseid relatiivlauseid jaapani keeles.

Väidetavalt ei tehta jaapani keeles ei süntaktiliselt ega fonoloogiliselt vahet restriktiivsetel ja mitterestriktiivsetel relatiivklausidel, kuid tegelikult on võimalik süntaktiliste tunnusjoonte abil seda siiski teha. Erinevust saab tajuda ainult selle järgi, millises positsioonis on demonstratiivpronoomen. (Ishizuka 2010: 1)

Nagu juba mainitud, ei ole jaapani keeles võimalik teha ei morfosüntaktilist ega ka fonoloogilist vahet nende kahe relatiivlause tüübi vahel. Kui aga konteksti ei teata, nii restriktiivne kui ka mitterestriktiivne variant võimalikud. Kuigi, võimalik on neil teha vahet demonstratiivpronoomeni lineaarse positsiooni järgi lauses. Ishizuka järgi demonstratiivpronoomeniga (jpn *kono* 'this', jpn *sono* 'that', jpn *ano* 'that') restriktiivsetes relatiivlausetes sidend eelneb alati relatiivlausele. Vastupidiselt restriktiivsetele, mitte-restriktiivsetes lausetes sidend alati järgneb relatiivlausele.

- (5) sono [aniki-ga   katte-ki-ta]   ringo
that brother-NOM buy-come-PAST apple
'that apple that brother bought'
See õun, mille vend ostis.

(6) [minna-ga sagasi-teiru] sono ronburn

Everyone-NOM look_for-ASP that paper

'that paper, which everyone is looking for'

See paber, mida kõik otsivad.

Nendest näidetest aga tuleb välja, et tegelik pilt on pisut keerukam. Kui relatiivlause eelneb pronoomenile nagu näites (6), siis lause mitmetähenduslikkus tõuseb ja taaskord mõlemad variandid, nii restriktiivne kui mitte-restriktiivne väljendusvorm on võimalikud. (Ishizuka 2010: 3)

Ishizuka artikli põhjal võib öelda, et jaapani keeles ei ole restriktiivsusel ja mitterestriktiivsusel selget vahet, nagu selgub ka töö lõpupoole, kui on käsitletud Laura Visapää (2012) artiklit, restriktiivsuse kategooria sobimatusel relatiivlausete funktsioonide käsitlemiseks.

1.2. Välispõhjalised relatiivlused

Teadaolevalt jagunevad välispõhjaga relatiivlused prenominaalseteks ehk sellisteks, kus kõrvallause eelneb põhisõnale ja postnominaalseteks, kus kõrvallause on peasõna järel. Reeglina ühes keeles domineerib üks – kas pre- või postnominaalne relatiivlause. Keeltes, kus verb on lauses esimesel kohal, on enam levinud postnominaalsed relatiivlused. SVO sõnajärjega keeltes, kus verb on lauses teisel kohal subjekti järel ja objekti ees, on enamasti postnominaalsed relatiivlused, kuid nendes keeltes on suhteliselt tavalised ka prenominaalsete lausete kasutamine, näiteks saksa keel. Selles keeles saab prenominaalses lauses relativeerida vaid subjekti, kuid postnominaalsete lausete puhul SVO keeltes saab relativeerida ükskõik millist noomenit pealauses. Jaapani ja korea keeled verbilõpulisel ning sellistes keeltes kasutatakse peaausjalikult vaid prenominaalseid relatiivlauseid. (Keenan 1985: 144-145)

Keenani väidete kohaselt on determinatiivi ehk määrava asesõna koht lauses oluline. Asukohaks võib olla nii relatiivse kõrvallause lõpus või põhisõna ja kõrvallause vahel ning pre- ja postnominaalsetes relatiivlausetes ükskõik, mis positsioonis. (Keenan 1985: 145)

Inglise keeles on kolm põhilist võimalust, kuidas välispõhjaga relatiivlause moodustuvad. Esimeseks ja peamiseks on see, et välispõhjaline relatiivlause järgneb põhisõna(fraasi)le, teiseks võivad nad eelneda põhisõna(fraasi)le ning võimalik on ka see, et nad ei järgi konkreetset reeglit ning on vabas järjekorras. (Andrews 2007: 208)

Nagu käesolevast uurimusest selgus, siis on eesti keeles võivad sarnaselt inglise keelele välispõhjalised relatiivlauseid nii eelneda kui ka järgneda põhisõnale, kuid nagu analüüsist selgus, siis sagedasem on see variant, kus põhisõna eelneb relatiivlausele. Neid lauseid, kus relatiivlause eelnes põhisõnale, ei esinenud aga analüüsis kordagi.

1.3. Relatiivse kõrvallause vorm

Prenominaalsetes relatiivlausetes kasutatakse enamasti infiniitset verbivormi, see aga erineb sellest, mida oleks kasutatud tavalises väitluses. Nendeks infiniitseteks verbivormideks võivad sageli olla partitsiivid. Postnominaalsetes relatiivlausetes on aga verb enamasti samasuguses vormis nagu põhiverb väitluses. Postnominaalsetes relatiivlausetes võib kõrvallause alata ühendava sõnaga, prenominaalsed aga sellega lõppeda. Ühendava sõna kasutamine prenominaalse relatiivlause lõpus ei ole aga nii tavaline kui postnominaalse alguses. (Keenan 160-161)

Eesti keeles on aga tavalised finiitsed verbivormid ning tavapärasemad on postnominaalsed relatiivlauseid. Prenominaalseid lauseid selle töö materjalis ei esinenud.

1.4. Relatiivlausetes käsitletud eesti keeles

Eesti keeles on relatiivlauseid vähe uuritud, kuid mõned käsitletud siiski on.

Verbi asendit eesti kõrvallausetes on uurinud Liina Lindström, kes on ka vaadelnud restriktiivsete ja mitterestriktiivsete relatiivlausetes sõnajärge.

Lindströmi järgi võib väita, et verbilõpulised laused on ülekaalus restriktiivsete relatiivlausetes hulgas ning mitterestriktiivsete lausetes puhul ei saa seda nii kindlalt väita, kuna nende puhul on jaotumus ühtlasem, kuid need valdavalt ei ole kõrvallause sõnajärgiga ehk verbilõpulised. Mitterestriktiivsete relatiivlausetes sõnajärge mõjutajad tema uurimuses siiski välja ei tule nagu ei tule välja ka see, kas restriktiivsete lausetes puhul on ka muid tegureid, mis sõnajärge mõjutaksid. Relatiivlausetes restriktiivsus on seotud relatiivlausetes sisemise infostruktuuriga, mis tähendab, et restriktiivsetes relatiivlausetes on reeglina tuntud info ning mitterestriktiivsetes uus info. (Lindström 2004: 421)

Mati Erelt on uurinud substantiivsete relatiivpronoomenite *kes* ja *mis* ning adjektiivsete relatiivpronoomenite *milline* ja *missugune* kasutust eesti kirjakeeles.

Erelt väidab, et kui grammatikates on *kes* väljendanud elusat ning *mis* elutut objekti, siis tegelikkuses on pronoomeni *mis* kasutusvaldkond laiem ja et inimene lähtub pronoomenite *kes* ja *mis* valikutel eelkõige elatushierarhiast (inimene > kõrgem loom > madalam loom > mitteolend) ning individuaalhierarhiast (indiviid > distributiivne hulk > kollektiiv). Kui üksiku inimreferendi puhul kasutatakse enamjaolt alati pronoomenit *kes*, siis looma puhul mõnikord ka *mis*. Loomade puhul on *mis* kasutamine vabam. (Erelt 1996: 12-13)

Mati Erelt on kirjutanud ja teinud märkmeid ka eesti komplekslausetes kohta. Oma 2004. aastal Keeles ja Kirjanduses ilmunud artiklis „Märkmeid eesti keele komplekslause kohta“ räägib ta ka relatiivlausetest.

Relatiivlauseid on NP modifitseerijad. Relatiivlause põhjaks on see NP, mida relatiivlause modifitseerib. Tsiteerides Mati Ereli: „Relatiivlause endas on selle põhja esindaja põhjaga samaviiteline NP. Põhja esindajaga võib (kuid ei pruugi) kokku langeda relativeerija, spetsiaalne sõna või morfeem, mis seob relatiivlause põhjaga“. Nagu inglise keeles, on ka eesti keele restriktiivsete ja mitterestriktiivsete lausete vahel distributsioonierinevused. Põhisõna ees restriktiivses lauses võivad paikneda korrelaadid *see*, *selline* ja *muu*, mis on vastab muude keelte määravale artiklile. Korrelaadiks võivad olla veel järgarvud, superlatiivid, üldistuskvantorid *kõik* ja *iga*, aga ka adjektiiv *ainus*. Mitterestriktiivse lause puhul aga sellist määrajat olla ei saa, kuna määratud on juba põhi ning seetõttu ei saa see laiendada isikulist asesõna või pärisnime nagu saab restriktiivses relatiivlause. Restriktiivne relatiivlause on prototüüpne relatiivlause, mitterestriktiivne aga mitteprototüüpne ning seetõttu kuulub ta „relatiivlause koordinatsioonipoolsesse perifeeriasse“. Enamasti relatiivlause tüpoloogiadki põhinevad restriktiivsete relatiivlause omadustel. (Erelt 2004: 405-407)

2. Kes-relatiivlausete vormilised ja semantilised omadused

2.1. Materjal, meetod ja peatüki ülesehitus

Laused, nagu varem mainitud, on kogutud Tartu ülikooli eesti keele tasakaalus korpusest, mille koostisosadeks on 5 miljonit sõna ajalehetekste, 5 miljonit sõna ilukirjandust ning 5 miljonit sõna teadustekste.

Otsingusse kirjutati vastavalt *kes*, *kelle* ja *keda*, ning igäühest võeti esimesed sada lauset. Need omakorda viidi üle Exceli tabelisse ning analüüsimisel jäeti vahele 40 lauset, mis ei olnud relatiivlauseid. Nende hulgas oli nii küsiki kui ka komplementlauseid. Analüüsitavaid lauseid on töös seega 255.

Laused on sisestatud Exceli tabelisse ning iga lause jaoks määratud neli aspekti:

- a) Milline on konkreetse relatiivlause süntaktiline funktsioon (kas laiendab subjekti, objekti või midagi muud)?
- b) Kas lause on restriktiivne või mitterestriktiivne?
- c) Restriktiivse lause puhul on vaadeldud ka korrelaadi olemasolu.

Alapeatükk 2.2 käsitleb relatiivlause põhja struktuuri, mis tähendab seda, et vaadeldakse seda, kas pealausest olev NP, mida relatiivlause laiendab, on pronoomen, nimisõna, pronoomeni ja nimisõna ühend või pronoomeni, adjektiivi ja nimisõna ühend. Alapeatükk 2.3 käsitleb relatiivlause süntaktilist struktuuri. Teist ja kolmandat punkti, st (mitte)restriktiivsusega seotud probleeme, on käsitletud koos alapeatükis 2.4.

Töös on vaadeldud ka Laura Visapää (Visapää 2012) väljapakutud relatiivlausete tüüpe, mida on kirjeldatud alapeatükis 2.5.

2.2. Relatiivlause põhja struktuur

Pealauses olev nimisõna või nimisõnafraas, mida relatiivlause laiendab, võib olla nii pronoomen, nimisõna, pronoomen + nimisõna, aga ka pronoomen + adjektiiv + nimisõna.

Nimisõna funktsioonis oleva pronoomeni ehk asesõna paiknemine relatiivlause pealauses on peaaegu alati ühesugune. See tähendab, et pronoomen reeglina eelneb vahetult relatiivlausele. Seda põhjusel, et kui restriktiivse lause pealauses puudub konkreetne nimisõna või nimisõnafraas, siis ongi selles lauses vaid korrelaatpronoomen.

(7) Salakem **se***da*, *ke**da* olemas ei ole!

(8) "Aga sõitis **te***ine*, *ke**da* ilmselt rohkem usaldati.

(9) "Ometi olete te aidanud **ne***id*, *ke**da* on nõidadeks peetud."

Lausetes (7) ja (9) on sarnased nii mitmeltki aspektilt. Mõlemas näites järgneb relatiivlause pealausele ning pealauses olev nimisõna(fraas), milleks on praegusel juhul pronoomen, eelneb kohe relatiivlausele. Samuti on mõlemas lauses peasõnaks pronoomen *see*, esimeses lauses ainuses, teises mitmuses. Näide (8) sarnaneb eelnevatele, kuid erinev on vaid peasõnana esinev asesõna. Kui eelmistes näidetes oli pronoomeniks *see*, siis nüüd on selleks pronoomen *teine*.

Teine võimalus on, et pealauses olev nimisõnafraas, mida relatiivlause laiendab, koosneks ainult nimisõnast.

(10) Aga sinna tulid peamiselt õppima **inimesed** väljaspoolt Eestit, *kes* pärast ülikooli lõpetamist ka Eestist lahkusid.

(11) Kuidas käib Eesti käsi eurovõistlusel, oleneb Paadami sõnul peasjalikult sellest, kui õnnestunud laulu kirjutab helilooja X. Ebaõnnestumisi korraldamistegevuses ta ei karda: "Inimesed, *kes* seda teevad, on olnud sellega mitu aastat seotud.

- (12) Tereesele oli see solvav, kuid ta surus selle tunde oma südames maha, sest ta teadis, et tal polnud mingit õigust **mehele**, *kellel* on endal naine ja lapsed.
- (13) Draama peategelane on **mees**, *kelle* iga liigutus väljendab ebakindlust, alaväärsustunnet ja ebaõnnestumist.

Näide (10) on aga selline, kus relatiivlausele eelneb küll nimisõnafraas, mida relatiivlause laiendab, ometi ei eelne fraasi peasõna kohe relatiivlausele, vaid nende vahele jäävad ka täiendid.

Nagu näidetest (11), (12) ja (13) välja tuleb, on nimisõnalise peasõna korral, kui peasõna ees ei ole täiendeid, relatiivlause vahetult pealause järel.

Pronoomeni ja nimisõna ühend pealuses on kõige tavalisemalt restriktiivsetes korrelaadiga lausetes, kus pronoomeni abil on pealusesse toodud korrelaat, millega konkretiseeritakse öeldut.

- (14) Miks ta korrast rääkima hakkas, ei saanud ta ise ka aru, võib-olla sellepärast, et tüdruk ei peaks teda **mingisuguseks onklik**, *kelle* kulul saab pillerkaari pidada, kommid ees ja kommid taga.
- (15) **Need lapsed**, *kes* nende päevade sees sünnivad, surevad suure karjumise ja hirmsa surmaga.
- (16) Lüüakse klaase kokku ja **igasuguseid inimesi**, *keda* pole ammu näinud, tuleb vastu; ja nendega on tõega põnev mõtteid vahetada.

Lausetes (14), (15) ja (16) on korrelaatideks vastavalt *mingisuguseks*, *need* ja *igasuguseid*. Ka need laused on reeglina sellised, kus pealuses olev NP eelneb relatiivlausele, mis seda laiendab.

Ilmselt ainult restriktiivsetes korrelaadiga lausetes on võimalik, et nimisõnafraasiks, mida relatiivlause laiendab, on pronoomeni, adjektiivi ja nimisõna ühend.

- (17) Või - ootamatu peaks see olukord olema eelkõige **neile kohalikele plikadele**, *keda* Soolo on lubanud hankida.
- (18) Vaimuka travestia kiirmarsil jääb puudu **ühest haavatud marslasest**, *kelle* Maa-inimene hukkumisest päästaks.

Laused (17) ja (18) on sarnased eelmistele, kus relatiivlause järgneb pealausele ning laused on ka restriktiivsed. Erinevus eelnevatega tuleneb sellest, et nüüd laiendab põhisõna adjektiiv, mis teeb fraasi pikemaks ning seepärast enamikel juhtudel on seal ees ka pronoomen, mis seob fraasi tervikuks.

Eelpool toodud näidetes on laused valdavalt restriktiivsed, osa neist on korreelaadiga, osa ilma. Lauseid analüüsides tuli välja, et restriktiivseid lauseid oli pisut rohkem kui mitterestriktiivseid, vastavalt 121 ja 111. Analüüsitud lausete hulgas oli korreelaadiga lauseid 47 ning ilma korreelaadita 208.

Põhjus, miks on korreelaadita lauseid nii palju rohkem kui korreelaadiga lauseid võib olla selles, et korreelaati võidakse kasutada lauses siis, kui relatiivlause ei järgne kohe sellele, mida või keda ta laiendab – selliseid juhtumeid oli analüüsis 14. Samuti on lausetes korreelaatpronoomen lisatud siis, kui peasõnale on lisatud teda laiendav adjektiiv, mis laiendab peasõna, nagu on ka näites (16). See omakorda teeb fraasi pikaks ning ilmselt arusaadavuse ja ka terviklikkuse eesmärgil sinna ette ka pronoomen. Kui aga laiendatav on kohe sildi ees, siis on arusaadav, mida on tahetud lausega öelda ning seetõttu ei ole vaja ka korreelaati lauses kasutada.

Korreelaadid, mis lausetes leidsid, olid: *see* (esines 12 korral), *need* (10 korda), *üks* (2 korda), *teine* (6 korda), *kõik* (3 korda), *mingi* (2 korda), *too* (2 korda). Ühe korra esinesid sellised korreelaadid nagu *niisugune*, *sihuke*, *oma*, *keegi*, *mõni*, *nood*, *selline*, *seesama* ja *igasugune*.

2.3. Relatiivlause põhja süntaktiline funktsioon

Lauseid, kus relatiivlause laiendas subjekti, oli 99. Objekti laiendavaid lauseid oli 86. Vähem oli lauseid, kus relatiivlause laiendas predikaatiivi või adverbiaali. Neid oli vastavalt 29 ning 41.

Näited (19), (20) ja (21) on sellised, kus relatiivlause laiendab subjekti.

(19) Uksel seisis **poolalasti naisekuju**, kes meenutas professorile kõiki ta häbitegusid põnnipõlvest peale.

(20) Kõige rohkem mett andsid **I põlvkonna ristandmesilased**, kellele järgnesid puhtatõulised itaalia ja kraini mesilased.

(21) **Peeter Krossmann**, keda näidati eelnevalt samas Mikkelis, mõjus esimesel muljel oma maalidega küllaltki hästi, kuid hiljem ja uuesti uurides tuli arvata sama, mida ta isegi: Peaks kolm-neli korda rohkem tööd tegema.

Nagu teada, subjekt ehk alus on nominatiivne nimisõna või nimisõnafraas, mis on öeldisega predikatsiooniseoses. Öeldisest oleneb, kas lauses on alus olemas ning see omakorda ühildub öeldisega arvus ning isikus. Alus võib olla ka nimisõna partitiivis, seda nimetatakse osaaluseks. Lisaks partitiivsele ja nominatiivsele nimisõna(fraasi)le võib aluseks olla veel kvantorifraas ning *da*-infinitiiv, aga ka osalauseid, siis kui neid on võimalik asendada pronoomeniga, mis käitub sarnaselt alusega. (EKG II 1993: 39)

(19) ja (21) näited on mitterestriktiivsed korreleadita relatiivlused, kus aluseks on nimisõnafraasid *poolalasti naisekuju* ja *Peeter Krossmann*, mis ühtlasi on ka peasõnafraasid, mida relatiivlause laiendab. Mõlemas näites on substantiivifraas ainsuses.

Ka näide (20) on suhteliselt sarnane eelnevatega, erinevus on aga selles, et peasõnafraas on mitmuses.

Teine variant on selline, kus relatiivlause poolt laiendatav peasõnafraas on objekti funktsioonis.

Sihitis ehk grammatiline objekt on nimisõna(fraas) partitiivis, genitiivis või nominatiivis. Objektiks võib olla ka kvantorifraas, *da*-infinitiiv, aga ka osalause, millele tegevus on suunatud. Sihitisele vastab lauses tavaliselt neutraal, aga ka vahend, kogeja, koht ja põhjus. (EKG II 1993: 47)

Järgnevad laused ongi need, kus laiendatav nimisõnafraas on objekti funktsioonis.

- (22) See, tõsi küll, tähendas **tema poiss-sõbra sekkumist**, kes oligi see remondifirma ühes isikus - eks igapähe olid õpingute rahastamiseks oma skeemid.
- (23) “See programm loob uue põlvkonna **arvutijulgeoleku spetsialiste**, kes töötavad meie riigi arvutisüsteemide kaitsmiseks.
- (24) Et me ei hakkaks toetama **ettevõtteid**, kellel ei ole tulevikku.

Näites (22) laiendab kõrvallause tegelikult nimisõnafraasi koosseisus olevat madalama astme nimisõnafraasi. Järgnevad näited (23) ja (24) täidavad samuti lauses sihitise rolli, kuid vahe on selles, et nendes on objektiks mitmuse partitiivis olev substantiiv.

Nimisõnafraas, mida relatiivlause laiendab võib olla ka määruse rollis.

Määrus ehk adverbiaal on tavaliselt määratud negatiivselt. See tähendab, et ta küll laiendab verbi, kuid pole ei sihitis, öeldistäide ega ka igasugune omadussõna ja määrsõna laiend. Selle vorm on seotud selle konkreetse rolliga, mida referent täidab selle lausega määratavas olukorras. Lisaks määrsõnadele võib määrusena esineda ka nimisõna käändevormid, samuti kaassõnafraasid ning finiitsed verbivormid. (EKG 1993: 60)

- (25) **Stanislav Bergšteinile** (20), **Sergei Rudakovile** (20) ja **Natalja Šaranovale** (18), keda 2003-2004 alaealistena sunniti amfetamiini müügiga tegelema, mõistis kohus erinevad karistused.
- (26) Siiani on süstitava ravimivormi puudumine pidurdanud atüüpiliste neuroleptikumide, sh risperidooni kasutamist **haigetel**, kes vajavad kiiret vahelesekkumist ägeda psühhootilise rahutuse korral.
- (27) Lisaks on kirjas Toomas Hendrik Ilvese elulugu ning väike iseloomustus, milles nimetatakse Ilvest **ettearvamatuks inimeseks**, kellel on Eesti intellektuaalide toetus.

Lauses (25) on peasõnadeks nimed, mis on alaleütlevas käändes ning sellest olenevalt on need valdajamäärused, mida relatiivlause laiendab. Samuti on ka järgmises lauses laiendatav valdajamäärus. Esimeses siis vastavalt ainsuses ja teises mitmuses.

Näitelauses (27) on aga olukord, kus kedagi nimetatakse millekski, seetõttu on selle lause peasõnafraas saavas käändes seisundimäärus ehk situatiivne määrus.

Õeldistäide ehk predikatiiv on nominatiivne või partitiivne nimisõna- või ka omadussõnafraas, mis on *olema*-verbist sõltuvuses. Predikatiiviks võib olla veel ka kvantorifraas ning *da*-infinitiivne verbifraas, mis sellisel juhul peab iseloomustama või samastama seda, mida tähistab alus. Õeldistäited, mille peasõnaks on nimetavas käändes noomen, on täisõeldistäide ning kui nimisõna on osastavas käändes, siis on selleks osaõeldistäide. (EKG II 1993: 55)

Järgnevalt ongi toodud mõned näited lausetest, kus esineb õeldistäiteline NP.

(28) Resident on seaduse järgi **füüsiline isik**, *kelle* alaline elukoht on Eestis või kes viibib Eestis maksustamisperioodi jooksul 183 päeva või rohkem.

(29) Täiskasvanud Enn Sinivald teadis, aga võis teada ka see laps - peamine, mis Pannküla takistas püssiga jälgi ajamast, oli ta **oma pere hobune**, *keda* ta Mannise-räadu hooleks jätta ei usaldanud.

Näited (28) ja (29) on sellised, kus relatiivlause laiendab ainsuse nimetavas käändes predikatiivi. Need on eelnevat kirjeldust arvestades siis täisõeldistäited.

Analüüsides lauseid, tuli välja, et objekti vormis põhju oli enim *kes*- ning *kelle*-tüvelise sidendiga lausetes. Subjekt ehk alus domineeris *kes*-lausetes. Õeldistäitelisi ning määruslikke referente oli vähem, need olid peamiselt *kelle*- ja *keda*-lausetes. Arvandmed on esitatud töö lõpus olevas lisas.

2.4. Restriktiivsus ja selle seos lause vormiliste elementidega

Restriktiivseid lauseid oli analüüsitavate hulgas 121 ning mitterestriktiivseid 111. Korrelaatsõnaga lauseid oli 47, korrelaatideta aga kordades rohkem, nimelt 208. Lauseid, mille restriktiivsust oli raske määrata või kus lause oleks võinud olla nii restriktiivne kui ka mitterestriktiivne, oli 23.

(30) Aga mina nägin **Miat**, kes vaatab oma kodukülas mittemidagiütleva pilguga, mis ütleb väga palju, minusuguste pikajalgsete chikkide reklaamplakateid ja neab neid, vastu oma tahtmist kusjuures, et rotid sööksid ära nende koerad.

(31) Muidugi teadis Elli, et see on **Roland**, keda ta tirtsukese vannitamise ajal kuulis koju tulevat ja jälle uuesti välja mineva.

(32) Viimaste kuude tuhinas oligi ta hakanud ka isamaalisi salme tegema, aga nendega oli paraku sama häda, et tundus, otsekui oleks isegi **Koidula**, kellel polnud kusagilt eeskujusid võtta, seda kõike juba paremini ja kujundlikumalt öelnud.

Lause (30) on, kus pealause eelneb relatiivlausele ning NP on ainsuse partitiivis olev objekt. Siin relatiivlause ei liigita peasõna, vaid hoopis kirjeldab seda, mida referent teeb. Seetõttu ei ole lauses korrelaati, mis identifitseeriks objekti ning lause on mitterestriktiivne.

Sama on ka kahe järgneva, näidete (31) ja (32) puhul võimalik öelda. Samuti on kõigi kolme näitelause põhjaks pärisnimi. Erinev on vaid see, et NP ei ole objekti rollis, vaid predikaatiivid.

(33) Kas see salapärase päritoluga **hulgus**, kellest püsis tänini veel paar sünget legendi, just Enn Sinivaldi kõige kaugem tuntud esivanem oli, ei teadnud ta ise kindlasti väita.

(34) **Too daame**, kes oli nõnda veider,

(35) **Autorid**, *kes* töötavad tuntud Ameerika ülikoolides, nagu University of California, Berkeley, University of Texas, Yale University ja Stanford University, püstivad hulgaliselt hüpoteese, kasutavad mitmesuguseid statistilise andmetöötuse võtteid, toovad esile hulgaliselt järeldusi, mis selgitavad kollektivistliku ja individualistliku organisatsioonikultuuri toimet organisatsioonis.

Restriktiivsed on aga laused (33), (34), ning (35). Restriktiivsed on need seetõttu, et relatiivlause identifitseerib referenti kitsendades võimalike referentide hulka, ning lausesse on võimalik tähendust muutmata lisada korrelaat või see sealt eemaldada.

Laused (33) ja (34) ongi sellised, kus lauses on ka korrelaatpronoomen, vastavalt *see* ja *too*. Need on aga võimalik lausest ka ära jätta, muutmata sealjuures tähendust.

Järgmine, näide (35), on aga selline, kus lauses endas korrelaat küll puudub, kuid on lausesse edukalt lisatav, sest lause „*Need autorid, kes töötavad tuntud Ameerika ülikoolides, ...*“ on täpselt sama tähendusega kui toodud näide.

Analüüsist tuli välja, et oli ka selliseid lauseid, mille puhul ei saanud olla kindel, kas tegemist on restriktiivse või mitterestriktiivse lausega.

(36) Tõenäoliselt jääb mingi eluvorm muidugi maale alles, **mingid sitikad ja satikad**, *kes* miljardi aasta pärast kaevavad välja minu ekskremendi fossiili, seabivad selle peal edasi-tagasi ja liigutavad asjalikult tundlaid.

Seesuguses lauses nagu on (36), sidend *kes* laiendab subjekti, kuid restriktiivsust on raske määrata, kuna ei ole teada, missugusest kontekstist on lause pärit ning seetõttu on keeruline öelda, kas sõna *mingid* on selles lauses korrelaadi rollis või on see hoopis uus informatsioon, mida kõrvallause toob.

(37) "Aga sõitis **teine**, *keda* ilmselt rohkem usaldati.

See näide on aga selline, kus ka ei saa kindlalt väita, et lause oleks kas restriktiivne või mitterestriktiivne. Seda eelkõige just selle tõttu, et üksikust lausest ei oska öelda, kas tegemist on uue ja iseloomustava infoga, mida relatiivlause endaga kaasa toob või on tegemist lihtsalt lausega, kus identifitseeritakse NP.

(38) **Aksessuaar, iluasjake**, *keda* on harjutud Janiga koos nägema.

Näite (38) kohta on sarnaselt eelmisele näitele, raske kindlalt öelda, kas lause on restriktiivne või ei. Ei ole kindlalt aru saada, kas lausesse on relatiivse kõrvallausega toodud uus informatsioon, kas referent on valitud mitme hulgast või on seda hoopis identifitseeritud. Viimasel juhul oleks lause restriktiivne, kui aga on toodud uus info lausesse, oleks tegemist mitterestriktiivse relatiivlausega.

2.5. Relatiivlausete funktsioonid soome ja eesti keeles

Soome keeles on relatiivlausete restriktiivsust uurinud Laura Visapää, kelle artikkel „*Joka*-relatiivlauseen tulkinnasta“, käsitleb küll ka relatiivlausete restriktiivsust, kuid põhjusel, et restriktiivsust on küllaltki raske määrataja see osutub Visapää arvates ka ebaoluliseks, vaatab ta edasi hoopis relatiivlausete funktsioone.

Soomekeelsele pronoomenile *joka* vastavad eesti keeles nii *kes* kui ka *mis*. Oma artiklis vaatleb Visapää soome keele *joka*-relatiivlauseid alguses restriktiivsuse ja mitterestriktiivsuse vaatenurgast. Tema arvates on mõistlik käsitleda neid just kui üht konstruktsiooni ning seetõttu ei ole erilist vahet ka restriktiivsetel ja mitterestriktiivsetel relatiivlausetel. Visapää ütleb, et restriktiivsust on raske defineerida pelgalt terminite põhjal, kuid ta vaatab neid siiski, et suhestuda varasemate uurimustega. (Visapää 2012: 533)

Visapää on uurinud filmiarvustustes ja tutvumiskuulutustes esinenud relatiivlauseid. Visapää sõnul tuli tema uurimusest välja, et restriktiivsed ja mitterestriktiivsed relatiivklauseid on grammatiliselt identsed. Samuti ei ole soome keeles mõttekas jagada kahe eri restriktiivsuse tüübi saamiseks laused semantilis-süntaktilistel alustel. Ka vormilisi erinevusi on vaadatud, sest restriktiivsed laused on tavapäraselt selliselt, et neile saab tavaliselt liita erinevaid korrelaate. Tema uurimusest ilmnas ka see, et restriktiivseid korrelaatidega lauseid oli filmiarvustustel vaid 30% ning tutvumiskuulutustel kõigest 12%. Samas 70-88 protsenti lausetest olid sellised, mis grammatiliselt sarnased ning nende puhul oli väga raske restriktiivsust määrata. (Visapää 2012: 535)

Sama võib väita ka selle bakalaureusetöö uurimistulemuste kohta, sest kõigest 47 lauses 255-st, ehk 18,4 protsenti lausetest olid sellised, kus korrelaat olemas – nende kohta võis väita kindlalt, et olid restriktiivsed. 81,6 protsenti oli aga selliseid, kus korrelaatpronoomen puudus ning laused olid grammatiliselt sarnased. Seega oli vaja vaadata teisi aspekte, et saaks restriktiivsust või mitterestriktiivsust määrata.

Kui võrrelda Visapää uurimistulemusi käesoleva bakalaureusetöö tulemustega, siis võib öelda, et restriktiivsuse kohalt vaadates on lausete jaotumine restriktiivseteks ja mitterestriktiivseteks üldjoontes sarnane.

Visapää tulemusi vaadates saab öelda, et filmiarvustustes, mida oli kokku 280, oli mitterestriktiivseid lauseid 199 ehk 71%, restriktiivseid 34 ehk 12% ning neid, mis võisid olla nii üks kui teine, oli 47 ehk koguni 17%. Tutvumiskuulutuste relatiivlausestes, mida oli 207, oli restriktiivseid 141 ehk 68 %, mitterestriktiivseid 18% ehk 37 ning neid, mida raske määrata, 29 ehk 14%. (Visapää 2012: 541)

Käesolevas töös aga oli restriktiivseid lauseid 122, mis on 48% lausetest. Mitterestriktiivseid oli 43% ehk 110 ning neid, mis võisid olla nii üks kui teine, oli 23 ehk 9%.

Olenemata sellest, et nende kahe uurimistöö tulemused ei ole just võrreldavad, sest kontekst on küllaltki erinev – Visapää vaatas vaid filmiarvustusi ning tutvumiskuulutusi, selles bakalaureusetöös aga kasutati

eesti keele tasakaalus korpust, kus on lauseid nii ajalehtedest, iljukirjandusest ning teadustekstidest, samuti on Visapääl tulemused tekstitüübiti välja toodud, selles töös seda aga tehtud ei ole – võib väita, et nii soome kui ka eesti keeles kasutatakse restriktiivseid ja mitterestriktiivseid relatiivlauseid suhteliselt võrdselt ning üht varianti ei kasutata teisest oluliselt rohkem.

Visapää arvates ei ole soome keeles aga võimalik nii kindlalt eristada üht konstruktsiooni teisest, antud juhul restriktiivset või mitterestriktiivset. See ei ole tema sõnul see, milleks kasutatakse relatiivlauseid. Ta mainib, et parem oleks vaadelda lauseid ning jagada neid nelja tüüpi, milleks identifitseeriv, iseloomustav, lisateavet andev ning sündmustikku edasiviiv:

- a) **Identifitseeriv**: identifitseeritakse referent teiste suhtes ning see on kindlalt restriktiivse lause puhul võimalik.
- b) **Iseloomustav**: lauses antakse uut informatsiooni ja iseloomustatakse seda ilma, et seda minigt moodi piiratakse.
- c) **Lisateabe andmine**: antakse uut infot, mis toetub suuresti autori enda hinnangule, ka subjektiivsele hinnangule.
- d) **Sündmustiku edasiviimine**: viiakse sündmustikku edasi, ei iseloomustata referenti ega piirata referentide hulka. (Visapää 2012: 552-553)

Suurel määral võib sama jaotust kasutada ka eesti keeles relatiivlausete määramiseks, sest ka siin on restriktiivsust suhteliselt raske määrata, kuid lauseid nendesse tüüpidesse jaotada on siiski lihtsam ning sellisel juhul ei ole ka nii palju subjektiivsust lausete klassifitseerimisel. Allpool toon näiteid Visapää poolt välja pakutud tüüpide kohta.

Lause (39) on üks neist restriktiivsetest lausetest, mille referent identifitseeritakse teiste suhtes. Praegusel juhul siis on hääletamisest mitte osavõtivatest inimestest eristatud isikud, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ja kannavad karistust.

- (39) Hääletamisest ei võta osa **isik**, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ja kannab karistust kinnipidamiskohas (§ 5 lg 4).

Näide (40) annab lausesse uut infot ning iseloomustab seda. Praegusel juhul on uue infona toodud lausesse see, mida Woolf valis ning siis kirjeldatud seda, kuidas ta seda ära kasutas.

(40) Nagu enamus teisigi **kirjanikke**, kes peavad oma loometegevuses valima kas pealispinna või sügavuse vahel, valis Woolf pealispinna ning puges sinna sisse nii sügavalt kui suutis.

Näide (41) on selline, mis annab uut infot, mis väljendab kirjutaja enda nägemust või arvamust. Selles konkreetsetes lauses on selleks autoripoolseks hinnanguks „... palju sisukaid ja mõtteid äratavaid arutelusid“. See on kirjutaja enda subjektiivne hinnang millelegi.

(41) Sama valdkonnaga on seotud ka käesolev doktoriväitekiri, mille kirjutamisel on mulle headeks juhendajateks ning nõuandjateks olnud **professorid Karl Pajusalu ja Jaan Ross**, *kellega* meil on olnud nende aastate jooksul palju sisukaid ja mõtteid äratavaid arutelusid.

Näide (42) on aga tavaline sündmustikku edasiviiv lause, mis jätkab relatiivlauset ning see ei iseloomusta ega piira referenti.

(42) Kõik see pole tõsine, minu mõtted on tühised, ainus asi, mida ma kardan, on see, et ma oma ärkamismõtte kõva häälega välja ütlen ja keegi seda kuuleb, **keegi**, kes on mulle kallid ning kellele ma ei saa kuidagi selgeks teha, et minu jaoks pole suurt vahet, kas öelda "Ma ei taha enam elada!" või "Tere hommikust!".

Nelja tüüpi, mida on Visapää soovitanud kasutada restriktiivsuse määramise asemel soome keeles, oleks mõttekas kasutada ka eesti keeles, kuna restriktiivsed ja mitterestriktiivsed laused on grammatikaliselt küllaltki sarnased ja neid on keeruline määrata, siis need neli tüüpi – identifitseeriv, iseloomustav, uut lisateavet andev ning sündmustikku edasiviiv – oleksid ka eesti keeles edukalt kasutatavad.

Kokkuvõte

Bakalaureusetöös käsitleti relatiivlauseid, nende jagunemist ning lähemalt vaadati, mis on relatiivlausete omadused ning kuidas neid kasutatakse. Töö eesmärgiks oli selgitada relatiivlausete olemust ja nende tüüpe.

Üks relatiivlauseid iseloomustav oluline vormiline tunnus on kõrvallause asend põhisõna suhtes. Välispõhjaga relatiivlauseid on need, kus põhisõna asetseb kõrvallausest väljas. Kui aga peasõna on relatiivse kõrvallause sees, siis neid lauseid nimetatakse sisepõhjaga relatiivlauseteks. Siinses töös vaadeldi ainult välispõhjalisi relatiivlauseid, mille relatiivpronoomeniks on *kes*.

Relatiivlauseid jagunevad traditsioonilise käsitluse kohaselt kaheks, restriktiivseteks ja mitterestriktiivseteks. Restriktiivsed on sellised relatiivlauseid, mis identifitseerivad oma referendi. Mitterestriktiivsed ehk apositiivsed on sellised relatiivlauseid, mis ei liigita ega identifitseeri midagi, ainult väidavad midagi referendi kohta. Mitterestriktiivse lause saab asendada iseseisva lausega, sealjuures asendub relatiivpronoomen vastava demonstratiivpronoomeni ja/või mitterestriktiivse põhisõnaga. Tüüpiliselt esinevad korrelaadid restriktiivsete lausete põhja koosseisus.

Materjali analüüsist selgus, et objekti vormis referente oli enim *kes*- ning *kelle*-tüvelise sidendiga lausetes. Subjekt ehk alus domineeris neis lausetes, *kes*-lausetes. Öeldistätelisi ning määruslikke referente oli vähem, need olid peamiselt *kelle*- ja *keda*-lausetes.

Korrelaatidena esinesid kõige rohkem demonstratiivpronoomeneid *see*, *need*, *niisugune*, *sihuke*, *too*, *mingisugune*, *nood*, *selline*, *igasugune*, *seesama*. Peale nende oli ka determinatiivpronoomeneid *mingi* ja *kõik*, indefiniitpronoomenid *keegi*, *kõik*, *üks* ja *teine*.

Nagu teada, kui korrelaat lausest puudub, on tavaliselt väga raske lause restriktiivsust määrata, sest suurel määral sõltub see sellest, kuidas lugeja

lauset mõistab ning tõlgendab. Seetõttu, sarnaselt Laura Visapää analüüsiga soome keele kohta, oleks ka eesti keeles mõttekas vaadata relatiivlauseid läbi nelja tüüpi, milleks on identifitseeriv, kus määratakse referent teiste suhtes; iseloomustav, kus antakse lausesse uus info ning iseloomustatakse seda; autori enda nägemust või hinnangut väljendav ning neljas on sündmustikku edasiviiv tüüp, kus ei iseloomustata ega valita referenti kellegi hulgast.

Kirjandus

Andrews, Avery D. 2007. Relative clauses. – T. Shopen (toim). Language typology and Syntactic Description. Vol 2. Cambridge. 206-236.

EKG = Ereht, Mati, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1993. Eesti keele grammatika II. – Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.

Ereht, Mati 1996. Relative words in Estonian relative clauses. – Estonian: Typological Studies I. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 4. – Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda. 9-23.

Ereht, Mati 2004. Märkmeid eesti keele komplekslausetest kohta. – Keel ja Kirjandus 6/2004. 401-413.

Ishizuka, Tomoko 2008. Restrictive and Non-restrictive Relative Clauses in Japanese: Antisymmetric approach. – ling.auf.net/lingbuzz/00808. Vaadatud 20.11.2012, 05.03.2013, 16.05.2013

Keenan, Edward 1985. Relative clauses. – T. Shopen (ed.). Language typology and Syntactic Description II. Complex Constructions. Cambridge: Cambridge University Press, 1985. 141-170.

Lindström, Liina 2004. Verbi asend eesti kõrvallauses. Relatiivlaused. – Keel ja Kirjandus 6/2004. 414-429.

Visapää, Laura 2012. *Joka*-relatiivilauseen tulkinnasta. – Virittäjä 4/2012. 533-559.

Relative clauses in written Estonian. Summary

The aim of this work is to provide theoretical data as well as practical research on the topic „Relative clauses in written Estonian“. The data of the work comes from the Corpus of Written Estonian (balanced), where 300 *kes-*, *kelle-* and *keda-*clauses are analysed. It concentrates on such aspects like the base of the relative clause's structure, syntactic function of the relative clause, correlates of restrictive relative clauses.

This work also looks the study of Laura Visapää (see also Visapää 2012) where textual functions of relative clauses are described. Due to the fact that in Estonian interpretations of restrictive and non-restrictive clauses are variable, because people often interpret them differently and this is the main reason why there is difficult to decide if the clause is restrictive or not. This is why the author of this work suggests to analyse relative clauses according to the textual functions instead of trying to determine whether the clause is restrictive or non-restrictive.

Lisa

Tabel 1. Arvandmed materjalis esinenud lausete kohta.

	Kes	Kelle	Keda	Kokku
Kokku/analüüsitud lauseid	99/90	99/76	97/89	295/255
Analüüsist väljajäetud laused	9	23	8	40
Subjekti laiendavad	50	26	23	99
Objekti laiendavad	32	20	34	86
Predikatiivi laiendavad	4	11	14	29
Adverbiaali laiendavad	4	19	18	41
Restriktiivne	52	26	43	121
Mitterestriktiivne	34	47	30	111
Restriktiivne/mitterestriktiive	4	3	16	23
Korrelaadiga	18	8	21	47
Korrelaadita	72	68	68	208

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Liina Allik
(sünnikuupäev: 17. 06. 1991)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Kes-relatiivlused eesti kirjakeeles“, mille juhendaja on Renate Pajusalu,
  - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 23. 05. 2013 (*kuupäev*)